

СИНТАКТИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНА КОМПОЗИЦІЯ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто синтаксичні композити – фразеологізми, які є перспективними для вивчення у межах конотативної лінгвістики.

Актуальність комплексного вивчення синтаксичних композит-фразеологізмів крізь призму функціонально-семантичного підходу підтверджується сучасними концепціями та положеннями про те, що: 1) лексико-семантичні особливості мовних одиниць проявляються в процесі реального функціонування в мовленні; 2) питання орієнтованості мовлення на отримувача повідомлення розглядається в межах лінгвістичної прагматики, де ця проблема трактується як "проблема адресата". Ефективність вивчення словотворчого процесу пов'язана перш за все зі зверненням до сучасного мовного матеріалу: усного розмовного мовлення, творів художньої, суспільно-політичної, науково-технічної літератури. Завдання вивчення реальних властивостей мовлення, реального механізму його утворення та функціонування представляє собою одну з найактуальніших проблем композитології. Об'єктом даного дослідження є синтаксичні композити-фразеологізми, вивчення яких в межах конотативної лінгвістики ми вважаємо доцільним та перспективним.

Явище премодифікації, що бере початок у середньоанглійському періоді, є однією з найхарактерніших рис структури англійської мови. Порівняння мовних стилів авторів різних епох свідчить про те, що у сучасній англійській літературі посилюється тенденція до використання полі-компонентних атрибутивних утворень. Дж. Керм, поряд з іменниками та прислівниками у функції препозитивного означення, наводить такі словосполучення та речення, як: *a cat-and-dog life, an up-to-day dictionary, a pay-as-you-go policy*, зазначаючи, що ці препозитивні означення є новими прикметниками, які відзначаються особливою виразністю [1].

І.П. Вітоніте-Генене називає сполучення слів у функції означення типу *pay-as-you-go (system), mud-and-straw (fishing, village), off-the-record (briefing)* препозитивними атрибутивними сполученнями, різновидом неад'єктивних атрибутивних комплексів [2].

Згідно з Е. Бенвеністом, функцією складного імені є функція транспозиції певної синтаксичної моделі з простою або складною предикацією в її словесний аналог, що забезпечує синтаксичну компактність тексту та його раціональну побудову [3].

Однією із складових частин конструкції, утвореної за структурою складного речення, може бути дієслово у наказовому стані, до якого примикає підрядне адвербіальне речення. Такий тип універбатів-речень ("композицій") має широке використання завдяки чіткості структури і прозорості семантики, яка не залежить від контексту та легко сприймається, напр.: *Broadway pay-as-you-enter cars (buses), pay-as-you-see television, pay-as-you-burn schemes, pay-as-you-go, pay-as-you-earn, pay-as-you-learn, save-as-you-earn, go-as-you-please (freedom, affair, narrative)*.

У мові сучасної англійської та американської преси і художньої літератури привертає увагу можливість використання в ролі препозитивних означень не лише окремих слів, що репрезентують різні частини мови, але й цілих сполучень слів, слів-фраз або "словоречень", напр.: *Trimble hits campaign trial in make-or-break week for deal* (The Guardian, May 20, 2001, p. 4); *Mr. Trimble denied he would adopt a "back-me-or-sack-me" approach, believing that it would antagonize delegate* (The Guardian, May 20, 2001, p. 4); *PSI sells a do-it-yourself treatment kit called Ngao – which means shield in Kiswahili, the local language* (The Guardian Weekly, May 11-17, 2000, p. 24).

О. Єсперсен називає багаточленні зчеплення лексичних одиниць, що виконують функцію іменника або атрибутивного члена (ад'юнкта у препозиції), "quotation-words": *hide-and-keep, catch-hop-skip-and-jump* [4].

Згідно з концепцією В.Г. Гака, застосованою ним до семантичного розвитку одиниць будь-якого рівня, існує лише два можливих способи розвитку мовного елемента – це перенесення та десемантизація: слово або набуває переносного значення (співвідноситься з іншим денотатом), або граматизується (втрачає здатність самостійно співвідноситися з денотатом); словосполучення розвивається шляхом або фразеологізації (перенесення значення), або граматизації (утворення аналітичних форм і конструкцій); граматична форма або набуває переносного значення, або десемантизується, формалізується [5].

Сучасна англійська мова належить до таких мов, словотворчі можливості яких досить великі. Спостереження над усною та письмовою мовою показують, що тут відбувається постійний процес утворення значної кількості слів, досить наближених за своїм значенням і семантико-смісловою структурою компонентів до синтаксичних утворень – вільних словосполучень і навіть речень. Однак можливість стабілізації "словоречень" досить невелика. Лише незначна частина "словоречень" (прикметників, іменників, інколи дієслів та прислівників) поступово підпадає під процес лексикалізації, набуває нових предметно-логічних та експресивно-забарвлених значень, стає надбанням широких верств людей і, попадаючи у фокус суспільної уваги, проникає у загально-вживаний шар лексики і в результаті нівелювання нетрадиційних вживань та узуалізації здобуває доступ на сторінки словників. Наприклад: *never-say-die* "непохитний, незламний"; *never-say-die spirit* "незламна мужність, непохитність"; *ne'er-do-well* "нероба, ледар"; *ne'er-do-well* "нікчема"; *Sunday-go-to-meeting* "святковий (про одяг)"; *devil-may-care* "безтурботний, безпечний, недбалый"; *devil-may-care attitude* "недбале ставлення"; сленг 1. *hand-me-down* "готовий (про сукню)"; 2. "ношений, уживаний"; розм. *dog-eat-dog* "безпощадний, немилосер-

дний (про конкуренцію)"; *Johnny-come-lately* 1. "людина, яка прийшла в останню хвилину або дуже пізно, завжди до групи, що виграла (перемогла)"; 2. австрал. "недавно прибулий іммігрант, недосвідчений новачок"; амер. розм. *get-rich-quick* "людина, що намагається швидко розбагатіти"; *wait-and-see* "вичікувальний (про політику)"; *hit-or-miss* "випадковий, зроблений навмання, абияк"; *dot-and-do-one* "шкутильгати, ходити на милицях"; *hue-and-cry* 1. "переслідувати з криками "Лови!", "Тримай!""; 2. іст. "оголошувати про розшук і арешт утікача-злочинця"[6].

Подвійний, суперечливий характер фразеологічних одиниць, у яких досягає максимального рівня глобальність номінації при наявності структурної роздільності, – це та діалектична основа, яка є базою подальшого розвитку синтактичних композитів.

З'ясування дериваційно активних фразеологізмів являє собою широке, цікаве і корисне поле діяльності, оскільки фразеологічні вираження є частиною словникового запасу мови, одним із способів збагачення словника новими номінативно-комунікативними та емотивними синтактичними композитами-фразеологізмами. Причини функціонування таких композитів, що являють собою унікальну особливість сучасної англійської мови, не можуть мати однозначного тлумачення. Їх існування можна пояснити як аналітичними тенденціями сучасної англійської мови, так і потягом до економії мовних засобів, а також певним стилістичним завданням.

1. Curme G.O. A Grammar of the English Language: Parts of Speech and Accidence. – New York, 1933. – Vol. 3. – 485 p.
2. Витоните-Генене И.П. Сочетание слов в функции препозитивного определения и вопрос об их лексикализации // Уч. зап. Ленингр. ун-та: Серия филологических наук. – Л., 1959. – Вып. 45. – № 253.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – 447 с.
4. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles // Readings in Modern English Lexicology. – L., 1969. – P. 157-158.
5. Гак В.Г. К типологии лингвистических номинаций // Языковая номинация. Общие вопросы. – М., 1977. – С. 252-280.
6. БАРС – Большой англо-русский словарь: В 2 т. / Под общ. ред. И.Р. Гальперина – М.: Русск. яз., 1987. – т. 1.

Матеріал надійшов до редакції 7.04.2004 р.

Омельченко Л.Ф., Медведєва І.О. Синтактико-фразеологічна композиція: функціонально-семантичний аспект.

У статті розглянуто синтаксичні композити –фразеологізми, які є перспективними для вивчення у межах конотативної лінгвістики.

Omelchenko L.F., Medvedeva I.O. Syntactic-and-Phraseological Composition: Functional-Semantic Aspect.

The paper centers on syntactic composites-phraseologisms which invite further research within contrastive linguistics.